

„RUSZIN VOLTAM,
VAGYOK, LESZEK...”

„RUSZIN VOLTAM, VAGYOK, LESZEK...”

NÉPISMERETI OLVASÓKÖNYV

Szerkesztette

Fedinec Csilla és Cserniczkó István

Charta XXI Egyesület • Gondolat Kiadó
Budapest, 2019

A kiadvány megjelenését a Bethlen Gábor Alap támogatta.

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Lektorálta

BÁRÁNY ERZSÉBET

(II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász;
Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza)

SUSLIK ÁDÁM

(Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron)

Technikai munkatársak

DEMETER ANDREA • TÓTH-OROSZ ENIKŐ

Ez a mű a felsőoktatásban használatos tankönyv

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Charta XXI Egyesület, 2019

© Szerzők, 2019

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolat

A kiadásért felel a két kiadó vezetője
Szöveggondozó Gál Mihály
A kötetet tervezte Lipót Éva

ISBN 978 963 693 792 8

Tartalom

Előszó (*Surján László*) 9

IDENTITÁS, NYELV, ÖRÖKSÉG

A keresztény világ határán: a Kijevi Rusz a 10–13. században • FONT MÁRTA	13
<i>A kelet-európai térség etnikumai</i>	15
<i>A Kijevi Rusz létrejötte, fennállása, virtuális egysége</i>	18
<i>A Rusz délnyugati régiója: Halics–Volhínia 1199–1386</i>	21
<i>A Rusz egységét kifejező intézmény: az egyház</i>	24
<i>Kijevi örökség?</i>	25
A Kárpát-medencei szlávok nyelve a honfoglalás korában • ZOLTÁN ANDRÁS	27
<i>A pannóniai szláv dialektusok</i>	29
<i>Mikor kezdődött a szláv–magyar együttélés?</i>	33
<i>Egy új magyar etimológiai szótár kívánalma</i>	38
Ruszkok, rutének, ruszinok vagy ukránok? A lengyel és litván fennhatóság hatásai, 1340–1654 • VARGA BEÁTA	41
<i>A Litván-Rusz Nagyfejedelemség (1340–1385)</i>	41
<i>A lengyel–litván perszónáluniótól a reálunióig (1385–1569)</i>	44
<i>Az 1569. évi lublini reálunió. A Rzeczpospolita kialakulása</i>	48
<i>Az 1596. évi breszti vallási unió és következményei</i>	56
<i>A mai ukrán területek a 17. század első felében – „Ukrajna leírása Moszkóvia határától Erdély határáig”</i>	61
<i>Ukrajna és az ukránok</i>	63

A magyarországi ruszin egyházszervezet kialakulása és fejlődése. Az ungvári unió • MOLNÁR FERENC	65
<i>Az ortodox egyházszervezet</i>	66
<i>A katolikus egyház befolyásának kezdetei</i>	71
<i>Az ungvári unió</i>	74
Ruszinok és zsidók Kárpátalján az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában • KONRÁD MIKLÓS	84
<i>A hegyvidéki akció</i>	85
<i>Kárpátaljai zsidók és nem-zsidók</i>	89
Jászi Oszkár és a ruszinok: a ruszin önrendelkezés esélyei 1918–1919-ben • SZAKÁL IMRE	92
<i>A Magyarországi Rutének Néptanácsa</i>	93
<i>Keleti-Svájc</i>	96
<i>Autonómia vagy gyámság?</i>	100
<i>A ruszin autonómia a gyakorlatban</i>	105
Podkarpatszka Rusz eszméje a Csehszlovák Köztársaságban és a nyelvi viszonyok • CSERNICSKÓ ISTVÁN – FEDINEC CSILLA	117
<i>A csehszlovák állam és Kárpátalja</i>	118
<i>A csehszlovakizmus</i>	120
<i>Hogy került a ruszin többségű Podkarpatszka Rusz az új államhoz?</i>	122
<i>Prága viszonya a helyi nyelvhez</i>	125
<i>A nyelvi polémia és következményei</i>	130
<i>A nyelvi vita az oktatásban</i>	133
Teleki Pál és Kárpátalja • ABLONCZY BALÁZS	138
<i>Alapok</i>	138
<i>A sorsdöntő év</i>	140
A „magyar-oroszok” kérdése • CSERNICSKÓ ISTVÁN – FEDINEC CSILLA	147
<i>A Kárpátaljai Kormányzóság</i>	148
<i>Hivatalos kétnyelvűség a Kárpátaljai Kormányzóságban</i>	154
<i>A ruszin nyelv és a geopolitika</i>	159
<i>Nemzetiségi oktatástügy</i>	164
<i>A ruszin nyelvtan kérdése</i>	166
<i>A magyar-orosz nyelvváltozat jellemzőiről</i>	170
<i>A Kárpátaljai Tudományos Társaság</i>	174

A lengyelországi lemkók a 20. században: a kitelepítésektől az etnikai újjáéledésig • LAGZI GÁBOR	178
<i>Kisebbségi létben a független Lengyelországban</i>	180
<i>A lemkó szétszórattatás évei: 1944–1947 és ennek következményei</i>	185
<i>Az újjászületés és újjászerveződés jegyében: lemkók 1989 után</i>	190
<i>„Belga identitás” és „kis haza”</i>	193
Ruszinok Szlovákiában • HALÁSZ IVÁN	196
<i>A két világháború közötti időszak</i>	196
<i>A második világháború után és a szocializmus alatt</i>	199
<i>Ruszinok 1989 után</i>	202
<i>A ruszin alapú politizálás Szlovákiában</i>	204
Ruszin nemzetiségi önkormányzatiság a rendszerváltás utáni Magyarországon • DOBOS BALÁZS	208
<i>Történeti előzmények</i>	208
<i>A ruszin nemzetiség a népszámlálások tükrében</i>	211
<i>A kisebbségi elismeréshez vezető út</i>	214
<i>A ruszin kisebbségi önkormányzatiság intézményesülése</i>	217
<i>Részvétel az Országgyűlés munkájában: a ruszin nemzetiségi szószóló választása</i>	225
<i>A ruszin nemzetiségi önkormányzatok főbb működési területei</i>	227
Szeparatizmus vagy valami más? A kárpátaljai ruszin nyelv(járás) átértékelése • CSERNICSKÓ ISTVÁN	228
<i>Ruszin reneszánsz Kárpátalján</i>	229
<i>A nyelv mint áru</i>	233
<i>A ruszin nyelv megítélése a mai Ukrajnában</i>	236
<i>A turizmus mint kitörési pont</i>	239
<i>Jellegetes ízek és ízes szavak</i>	241
<i>A helyi szláv dialektusok a populáris kultúrában</i>	243
<i>A kárpátaljai nyelvjárások és a magas kultúra</i>	244
<i>A dialektusok a politikai kampányokban és a közterületi reklámokban</i>	246
<i>Politika és identitás</i>	247

Ruszinok a változó posztszovjet geopolitikai térben • BOTTLIK ZSOLT – PETE MÁRTON	257
<i>Fantomhatárok a posztszovjet térségben</i>	258
<i>Ruszinok: a negyedik keleti szláv csoport?</i>	262
<i>Lehetséges utak</i>	268
<i>A ruszinok településterülete az ezredfordulón</i>	269

POSTE RESTANTE

Olvasmányok

A rutének • BONKÁLÓ SÁNDOR	273
II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai • (Részletek)	275
A nemzeti ébredés kezdetei Kárpátalján • AVGUSZTIN VOLOSIN	280
A magyar oroszokról • SZABÓ ORESZT	287
Ady halotti maszkjával vándorolva • JÓCSIK LAJOS	290
Kárpátalja a magyar hazában • CS. SZABÓ LÁSZÓ	300
Az Északkeleti-Felvidék • CHOLNOKY JENŐ	304

Szeparatizmus vagy valami más?

A kárpátaljai ruszin nyelv(járás) átértékelése

CSERNICKÓ ISTVÁN¹

A keleti szláv lakosság betelepülése a középkortól folyamatos volt a Kárpátok keleti oldala (a mai Galícia és Bukovina) felől a Magyar Királyság északkeleti területeire, elsősorban Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékbe, azaz nagyrészt a mai Kárpátalja (vagy keleti irányból nézve: Kárpátontúl) területére. Ez a ruthén/ruszin lakosság a mai Kárpátalja területén a 19. század végére már egyértelműen abszolút többséget alkotott.²

A kibocsátó területeitől a Kárpátok hegyvonulatai révén természetes, illetve a Magyarország és szomszédjai közötti politikai határral is elválasztott keleti szláv népesség nem vett tevékenyen részt abban a hosszú folyamatban, melynek során a (Dnyeper folyóhoz képest) bal parti Ukrajna lakossága „lassan elkezdte identitástudatát a ruthén, ruszin vagy kisoroszból ukránná átalakítani”.³ „Ez utóbbi terminus a 19. században nyert teret, az ukrán nacionalizmus felemelkedésével és a modern irodalmi ukrán nyelv létrehozásával”.⁴ Mihajlo Hruszevszkij szerint az ukrán [український] népnév a 19. században kezdett erőteljesen elterjedni, s a 20. század elejére fokozatosan szorította ki az egyéb megnevezéseket, ám a nyugati részeken (Galíciában, Bukoviná-

¹II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja, Beregszász; Pannon Egyetem, Veszprém.

²Kocsis Károly – Kocsis-Hodosi Eszter: *Ethnic Geograpy of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Budapest: Geographical research Institute and Minority Studies Programme, 1998. 86; Kocsis Károly – Tátrai Patrik (szerk.): *A Kárpát-Pannon-térség változó etnikai arculata / Changing Ethnic Patterns of the Carpatho-Pannonian Area*. (3., bővített és átdolgozott kiadás.) Budapest: MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, 2015.

³Pavlenko, Aneta: Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine: A Diachronic Study. In Elana Shohamy – Eliezer Ben-Rafael – Monica Barni (eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters, 2010. 141.

⁴Uo. 141.

ban és főként a Magyarországhoz tartozó területeken, vagyis részben a mai Kárpátalján) még sokáig széles körben használatos maradt a ruszin [руський] etnonima.⁵

Ruszin reneszánsz Kárpátalján

Kárpátalján a Szovjetunió utolsó éveiben, illetve Ukrajna függetlené válása idején újjáéledt a ruszin mozgalom.⁶ Kijev azonban gyanúsan méregeti ezt a reneszánszt. Akadnak elemzők, akik „a ruszin nacionalizmus visszatéréseként” mutatják be az 1980-as évek végének, 1990-es évek elejének időszakát,⁷ továbbá a periferiális, provinciális nacionalizmus megnyilvánulásaként,⁸ illetve potenciális konfliktusforrásként értékelik a feléledő ruszin identitást.⁹ Egyes kutatók a ruszin mozgalmat egyértelműen politikai indíttatásúnak,¹⁰ a ruszinok

⁵ Грушевський, Михайло: *Історія України-Руси*. Том 1. Нью Йорк: Видавниче товариство «Книгоспілка», 1913/1954; Грушевський, Михайло: *Хто такі українці і чого вони хочуть*. Київ: Товариство «Знання» України, 1991.

⁶ Batt, Judy: Transcarpathia: Peripheral region at the ‘centre of Europe’. *Regional & Federal Studies*, 12 (2), 2002. 155–177; Trier, Tom: *Inter-ethnic relations in Transcarpathian Ukraine*. (ECMI Report # 4.) Uzhhorod: European Centre for Minority Issues, 1999; Lane, Hugo: Rusyns and Ukrainians Yesterday, Today and Tomorrow: The Limitations of National History. *Nationalities Papers*, 29, 2001. 689–696; Magocsi, Paul Robert: A New Slavic Language is Born. *East European Politics and Societies*, Vol. 9, No. 3, 1995. 534–537; Магочий, Павло Роберт: Русинське питання. *Політична думка*, 2–3 (6), 1995. 105–115; Lansdowne, Alan: *Is there a credible case for Rusyn National Self-Determination in Ukraine? A critical analysis of a self-declared ethnic minority’s attempt to challenge the Ukrainian ethnonation-building project*. London: University College London, 2008.

⁷ Például Smith, Raymond A.: Indigenous and Diaspora Elites and the Return of Carpatho-Ruthenian Nationalism, 1989–1992. *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. XXI, No 1–2, 1997. 141–160.

⁸ Майборода, Олександр: *Політичне русинство: Закарпатська версія периферійного націоналізму*. Київ: НАУКМА, 1999.

⁹ Панчук, Май: Політичне русинство в Україні. *Політична думка*, 2–3 (6), 1995. 116–123; Нагорна, Лариса: *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 310; Нагорна, Лариса: *Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 230; Савойська, Світлана: *Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації*. Київ: ВЦ „Просвіта”, 2011. 285–300.

¹⁰ Панчук: *Політичне русинство*, 1995, і. м.; Майборода: *Політичне русинство*, 1999, і. м.; Мишанич, Олекса: *Політичне русинство: історія і сучасність*.

törekvéseit Ukrajna integritását fenyegető szeparatizmusnak,¹¹ a ruszinokat pedig pszeudokisebbségnek tekintik.¹² A ruszin mozgalom mögött gyakran az Egyesült Államok, Oroszország, Szlovákia és/vagy Magyarország összeesküvő politikáját fedezik fel.¹³ Olyan elemző is akad, aki meggyőződéssel állítja, hogy a ruszin projektet valójában a Lengyelországban, Szlovákiában, Romániában élő ukrán nemzeti kisebbség asszimilációjának elősegítése, illetve az ukrán nemzetépítés kárpátaljai sikerének megtorpedózása érdekében gerjesztik és pénzeli külső erők.¹⁴ Mások arra a következtetésre jutnak, hogy a ruszin projekt a régió történeti hagyományaiiban gyökerezik ugyan, de külső hatások táplálják.¹⁵

A ruszin reneszánsz ellenére – de valószínűleg nem teljesen függetlenül Kijev ruszinokra vonatkozó álláspontjától – a 2001. évi nép-

Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму. Київ: Обереги, 1999; Балага, Юрій: *Політичне русинство і будівництво української держави.* Ужгород: Гражда, 2003; Балага, Юрій: *Політичне русинство, або Фенцико-Бродіївські привиди на Закарпатті.* Ужгород: Видавництво Гражда, 2010; Мушинка М.: *Політичне русинство на сучасному етапі. Персонал,* 1, 2010. 101–109; Піпаш, Володимир: *Політичний підтекст русинського питання. Регіоналістика,* 1, 2011. 36–38; Белей, Любомір: *“Русинський” сепаратизм: націєтворення in vitro.* Київ: Темпора, 2017.

¹¹ Például Мишанич: *Політичне русинство,* 1999, i. m.; Zan, Mihajlo: *Etnikai folyamatok Kárpátalján.* In Fedinec Csilla – Mikola Vehes (főszerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Budapest: Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 441–448; Зан, Михайло: *Етнічні процеси на Закарпатті.* In М. Вегеш – Ч. Фединець (ред.): *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура.* Ужгород: Поліграфцентр „Ліра”, 2010. 504–513; Савойська: *Мовно-політичний сепаратизм,* 2011, i. m., 291; Піпаш, Володимир: *Політичний підтекст „русинського питання” на Закарпатті. Закарпаття онлайн,* 2012.02.02. <http://zakarpatya.net.ua/Blogs/92501-Politychnyi-pidtekst-rusynskohorutannia-na-Zakarpatti> (2018-12-01); Белей: *“Русинський” сепаратизм,* 2017, i. m.

¹² Például Нагорна: *Регіональна ідентичність,* 2008, i. m., 310; Марчук, Наталія: *Історичні умови та особливості формування етнокультурної самосвідомості русинів Закарпаття в радянську добу. Вісник Прикарпатського університету. Політологія,* 4–5, 2011. 129–136.

¹³ Балага: *Політичне русинство,* 2010, i. m., 139; Савойська: *Мовно-політичний сепаратизм,* 2011, i. m., 289.; Піпаш: *Політичний підтекст,* 2012, i. m.; Кривницька, Олена: *Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України.* Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 132., 154; Горбулін В.: *Вступне слово. Стратегічні пріоритети,* 42 (1), 2017. 5–7; Віднянський, Степан: *Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за його межами в контексті анексії Криму і війни на сході України. Стратегічні пріоритети,* 42 (1), 2017. 8–17.

¹⁴ Белей: *“Русинський” сепаратизм,* i. m.

¹⁵ Lansdowne: *Is there a credible case,* 2008, i. m.

számlálás alkalmával Kárpátalján mindössze 10 090 fő (a megye összlakosságának 0,80%-a, a kárpátaljai ukrán nemzetiségűek 0,99%-a) vallotta magát ruszin nemzetiségűnek. Közülük 6724 (66,6%) a ruszint tekintette anyanyelvének; ez a régió lakosságának 0,54%-a.¹⁶ Ez az adat azonban nem mérvadó, mert a választható nemzetiségek között nem szerepelt a „ruszin”, ami nyilvánvalóan befolyásol(hat)ta a válaszadókat. A magukat ruszin nemzetiségűnek vallókat a statisztikákban az ukránok között, az ukrán nép egyik néprajzi csoportjaként tartják számon. A magukat ruszin anyanyelvűnek tekintőket az ukrán anyanyelvűek közé sorolták be. A szociológiai kutatások sem mutatnak ki sokkal több ruszin identitást Kárpátalján. A Tandem 2016 kutatás során a kérdőívet ukránul kitöltő 814 adatközlő közül mindössze 9 fő (1,1%) vallotta magát elsősorban ruszin nemzetiségűnek, és mindösszesen 23 fő (2,8%) válaszolta azt, hogy – ukrán identitása mellett – ruszinnak is vallja magát.¹⁷

A helyzet – Ukrajnára jellemző – felemáságára utal, hogy mindközben számos ruszin nemzetiségi szervezet van hivatalosan bejegyezve Kárpátalján,¹⁸ ruszin vasárnapi iskolákban oktatják a nyelvet és kultúrát,¹⁹ a ruszin kultúra számos jeles képviselőjének áll emlékműve,

¹⁶A 2001-es census során magukat ruszinnak vallók száma összesen 10 183 fő volt Ukrajnában. Az ukránai ruszinok 99%-a tehát Kárpátalján él. http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_no_en.asp?#m5 (2018-12-01); Kuras, Ivan F. – Pirozhkov, Serhyi I. (eds.): *First All-National Population Census: historical, methodological, social, economic, ethnic aspects*. Kyiv: State Statistic Committee of Ukraine and Institute for Demography and Social Studies, 2004. 101.

¹⁷Ferenc Viktória: A nemzeti-etnikai identitás építőkövei kárpátaljai ukránok és magyarok körében. *Kisebbségi Szemle*, II, 2017, 2. sz. 21–39.

¹⁸Lásd például Алмашій, Михайло: Проблема русинської мови у світлі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. In *Реалізація в Закарпатській області державної мовної політики та основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин*. Ужгород: Ліра, 2006. 223–231; Євчак, Юдіта: Про роботу відділу з реалізації положень Універсалу національної єдності відповідно до Конституції України та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. In *Реалізація в Закарпатській області державної мовної політики та основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин*. Ужгород: Ліра, 2006. 21–26; Макара, М.: Про деякі тутешні мовні реалії. In *Реалізація*, 2006, i. m., 231–237; Жупан, Євген: Проблеми реалізації у Закарпатській області Європейської хартії регіональних мов або мов меншин по відношенню до русинів. In *Реалізація*, 2006, i. m., 212–222. stb.

¹⁹A ruszin vasárnapi iskolák létesítését a kárpátaljai megyei tanügyi közigazgatási hivatal vezetőjének 2007. július 26-án a járási és városi oktatási hivatalokhoz intézett levele is támogatja. Lásd Шевчук Ганна – Трач Надія: Мовна політика після помаранчевої революції. *Матеріум*, 37, 2009. 101.

emléktáblája szerte a régióban, 2005-ben Ungváron ruszinisztikai tudományos központ nyílt, mely tudományos-ismeretterjesztő folyóiratot ad ki *Руснацький світ* (Ruszin világ) címmel, ruszin enciklopédia²⁰ és szótárak jelennek meg,²¹ ruszin grammatikák²² és olvasókönyvek²³ készülnek, ruszin nyelvű lapok (például a *Карпатський русин* [Kárpáti ruszin]) jutnak el az olvasókhoz.²⁴ A Kárpátaljai Megyei Rádió és Televízió hetente félórás ruszin nyelvű adással jelentkezik a rádióban és a televízióban is *Русинська родина* (Ruszin család) címmel.²⁵

A modern ruszin reneszánsz Kárpátalján azonban sokkal inkább felülről kezdeményezett értelmiségi projekt, mintsem alulról jövő, széles tömegbázissal rendelkező mozgalom. Valószínűleg részben a tömeg-

²⁰ Поп, Иван: *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Ужгород: Издательство В. Падяка, 2001.

²¹ Például Алмашій, Михайло – Поп, Дмитрій – Сидор, Дмитрій: *Русинсько-український-руський словарь*. Ужгород: Видавництво Падяка, 2002; Керча, Ігорь (ред.): *Словник русинсько-руський. У двох томах, верх 58000 слів*. Ужгород: ПоліПрінт, 2007; Поп, Дмитрій (ред.): *Русинський синонімічний словарь*. Ужгород: Видавництво Падяка, 2001; Поп, Дмитрій (ред.): *Словарь русинсько-українсько-руський и русско-украинско-русинский*. Ужгород: Видавництво Падяка, 2007.

²² Például Керча, Ігорь – Сочка-Боржавин, Василь: *Русинський язык: очерк комплексної практичної граматики*. Ужгород: неопублікована версія, 1992; Алмашій, Михайло – Керча, Ігорь – Молнар, Василь – Попович, Степан: *Материнський язык: писемниця русинського языка*. Мукачево: Общество Духновича, 1999; Алмашій, Михайло – Керча, Ігорь – Молнар, Василь – Попович, Степан: *Материнський язык: писемниця русинського языка*. Москва: Коминфо Консалтинг, 1999; Сидор, Дмитрій: *Грамматика русинського языка / Grammar of the Rusyn Language*. Ужгород, 2005.

²³ Керча, Ігорь (ред.): *Утцюзнина. Читанка про недільні школи*. Ужгород: ПоліПрінт, 2002.

²⁴ Aminthogy az is jellemző a ruszinkérdés megítélésére, hogy miközben politikusok, politológusok, szakértők indulatos vitákat folytatnak arról, van-e külön ruszin nép és önálló ruszin nyelv, a kárpátaljaiak többségének kollektív emlékezetében jól megférnek egymás mellett a ruszofil, a ruszinofil és az ukranofil irányzat legjelesebb képviselői. Ungvár városában egyaránt utca viseli például a ruszofil Dobrjanszky és Duchnovics, a ruszin irányzat híveként ismert Hodinka és Harajda, valamint az ukrán mozgalom elkötelezettjeként tisztelt Volosin és Panykevics nevét.

²⁵ A műsort rendszeresen támadják a megyei jobboldali ukrán sajtó munkatársai. A legfőbb érvek a műsor ellen a következők: Ukrajnában nincsenek ruszinok, hiszen a 2001-es census során a magukat ruszinnak vallókat az adatok kódolása során az ukránok közé sorolták be; a kárpátaljai nyelvjárásoknak „nincs hivatalosan kodifikált sztenderd változata, ezért nem lehet őket külön nyelvnek kezelni”. Гаврош, Олександр: *Русинський абсурд на закарпатському телебаченні. Закарпаття онлайн* 2017.11.16. <http://zakarpattya.net.ua/Blogs/176193-Rusynskyi-absurd-na-zakarpatskomu-telebachenni> (2018-12-01)

bázis hiányával, másrészt a ruszin aktivisták egy része által megfogalmazott autonómiakövetelésekkel²⁶ magyarázható az is, hogy az ukrán központi hatalom veszélyesnek, külföldi szakszolgálatok által pénzelt kezdeményezésnek tekinti a ruszin politikai, kulturális és nyelvi igényeket.

A nyelv mint áru

A kisebbségi nyelvek fenntartásában a nyelvet használó közösség gazdasági életképessége meghatározó.²⁷ Barth szerint az etnikai mozgalmak sok esetben a materiális források mobilizációját szolgálják.²⁸ Mensel, Marten és Gorter úgy véli,²⁹ a kisebbségi nyelvek szimbolikus vagy folklorisztikus használata hiteles vagy egzotikus ízt ad az adott területnek, „branding”-et teremt, hogy így termékként értékesítsék azt a turisták, a kívülállók számára. Egy-egy régió „eladható” brandjéhez – megfelelő marketingtevékenységgel – a multikulturalizmus, a többnyelvűség és egy kisebbségi nyelv vagy regionális nyelvváltozat is hozzátartozhat.³⁰ Vigers szerint például a breton használata az útjelző táblákon, az éttermek, bárók és termékek nevében Bretagne-t jelképezi, s ezáltal a régió nyelve áruvá válik, fontos szerepet játszik a

²⁶ Кресіна, Ірина: Національно-культурна автономія: правовий шлях вирішення русинської проблеми. *Стратегічні пріоритети*, 42 (1), 2017. 18–23; Зан, Михайло: Неорусинство на Закарпатті як латентний фактор дезінтеграційної загрози єдності українського етнонаціонального простору. *Стратегічні пріоритети*, 42 (1), 2017. 62–71.

²⁷ Da Silva, Emanuel – Heller, Monica: From protector to producer: The role of the State in the discursive shift from minority rights to economic development. *Language Policy*, 8, 2009. 95–116; Gal, Susan: *A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 2018.

²⁸ Barth, Fredrik: Introduction. In Fredrik Barth (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. London: Little, Brown, 1969. 9–38.

²⁹ Marten, F. Heiko – Van Mensel, Luk – Durk Gorter: Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. In Durk Gorter – Heiko F. Marten – Luk Van Mensel (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. 1–15.

³⁰ Ferguson, Jenanne – Sidorova, Lena: What language advertises: ethnographic branding in the linguistic landscape of Yakutsk. *Language Policy*, 2016; Liro, Justyna – Soljan, Julia – Bilska-Wodecka, Elżbieta – Soljan, Izabela: Multiculturalism and multiethnicity in the cityscape: The case of Białystok religious landscape. *Hungarian Geographical Bulletin*, 66 (4), 2017. 337–351.

gazdaságban, különösen a turizmus területén.³¹ Brennan azt mutatja be, hogyan tett szert gazdasági értékre az ír nyelv megjelenése az Ír Köztársaság nyelvi tájképében, és milyen összefüggésben van ez az ír nyelvélvéléssel.³² Ugyanez hatással lehet azoknak a nyelvváltozatoknak a vitalitására is, melyek önálló nyelv státusát vitatják.

Marten arról számol be,³³ hogy a lettországi latgalian nyelvváltozatokat a rigai hatóságok egyértelműen nyelvjárásnak tekintik, és tagadják, hogy önálló nyelvet alkotnának. Azonban a szóbeli érintkezésben gyakran hallható latgalian alig jelenik meg a nyelvi tájképben, ami a központi nyelvpolitika következménye: a hatóságok úgy vélik, hogy ha a latgalian nem nyelv, csak nyelvjárás, semmi helye a nyilvános térben. A nyelv/nyelvváltozat így fontos eleme lehet a regionális identitásnak, ám nem kapcsolódhat hozzá közvetlenül üzleti érték. Hasonló a helyzet a Litvániában beszélt szamogit nyelvvel/nyelvjárással is. Vilnius nem tekinti önálló nyelvnek a szamogitot, míg helyben internetes kampány folyik a minél szélesebb körben való használatára, ám gazdasági értékre egyelőre nem tett szert.³⁴ Ezzel szemben Blackwood és Tufi bemutatják, hogy Korzikán a helyi nyelv(változat) használata az áruk címkézésén a termék eredetiségét jelzi: azt, hogy a szigeten készült. Hasonló példát mutatnak be Genovából is, ahol a helyi dialektus használata a nyelvi tájképben a város turisztikai vonzerejének növelését szolgálja.³⁵ Ferguson és Sidorova Oroszország távol-keleti szegletéből, Jakutföldről mutat be példát arra, hogy a regionális nyelv megjelenése a nyelvi tájképben az áruvá átalakított hitelesség (commodified authenticity) funkcióját tölti be.³⁶ Ezekben

³¹ Vigers, Dick: Signs of absence: language and memory in the linguistic landscape of Brittany. *International Journal of the Sociology of Language*, 223, 2013. 171–187.

³² Brennan, Sara C.: Advocating commodification: an ethnographic look at the policing of Irish as a commercial asset. *Language Policy*, 2017.

³³ Marten, F. Heiko: 'Latgalian is not a Language': Linguistic Landscapes in Eastern Latvia and how they Reflect Centralist Attitudes. In Durk Gorter – Heiko F. Marten – Luk Van Mensel (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. 19–35.

³⁴ Mikašytė, Vilma: Is the Samogitian dialect going to die out? Implications of showing pride in being a Samogitian and attitudes towards Samogitianess on Samogitian Facebook Pages. *Sustainable Multilingualism*, 10, 2017. 75–97.

³⁵ Blackwood, Robert – Tufi, Stefania: Policies vs Non-Policies: Analysing Regional Languages and the National Standard in the Linguistic Landscape of French and Italian Mediterranean Cities. In Durk Gorter – Heiko F. Marten – Luk Van Mensel (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. 109–126.

³⁶ Ferguson–Sidorova: What language advertises, 2016, i. m.

a példákban a helyi nyelv, nyelvváltozat már rendelkezik marketing-szempontról is értékkel.

Gorter szerint³⁷ a globalizáció mellett regionalizáció vagy lokalizáció is folyik, és ebben a folyamatban fontos szerepet kaphat a regionális identitás és az ebben meghatározó elemként feltűnő regionális nyelv. Ezeket a folyamatokat együttesen glocalizációnak nevezi. „A »glocalizáció« folyamata a nemzetközi szintéren új kulturális egységeket hoz létre a zene, a táplálkozás és az étkezés területén, na és a nyelvekben is” – írja Gorter.³⁸

Burdick szerint „a nyelvi tájkép kutatásának módszertana jól alkalmazható a nyelvek áruvá válásának tanulmányozása során, azoknak a tereknek a megismerésében, melyekben a nyelvek áruvá válnak”.³⁹ Megfogalmazása szerint „a piaci gyakorlatok a nyelvet közvetlenül alkalmazhatóvá teszik a munkaerőpiacon és a turizmusban [...]. A marketing és a turizmus valóban olyan példa, ahol a nyelv nyereségesen használható mint a hitelesség, a hagyomány, a személyesség, a helyi termelés indexe”.⁴⁰ Nem véletlen, hogy Comaroff és Comaroff szerint a kisebbségi nyelvi közösségek újabban a gazdasági életképességért küzdenek a nemzetiségi és nyelvi jogok helyett, gyakran a kulturális és gazdasági márkaépítés révén.⁴¹ A nem domináns közösségek a megváltozott gazdasági viszonyok közepette a politikai szempontok mellett/helyett a profittermelés aspektusából értékelik át és alkotják újra a saját nyelvükhöz, nyelvváltozataikhoz fűződő viszonyt és stratégiát.⁴²

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy egy felülről jövő, értelmiségi projektként megjelenő és/vagy politikai indíttatású kisebbségi elit politikai mozgalmától függetlenül hogyan értékelték fel a regionális szláv nyelvváltozatok (vagy a ruszin nyelv) a 21. század elején Kárpát-

³⁷ Gorter, Durk: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In Durk Gorter (ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters, 2006. 1–6.

³⁸ Gorter, Durk: Further Possibilities for Linguistic Landscape Research. In Durk (ed.): *Linguistic Landscape*, 2006, i. m., 81.

³⁹ Burdick, Christa: *Mobility and Language in Place: A Linguistic Landscape of Language Commodification*. Amherst: University of Massachusetts, 2012. 2.

⁴⁰ Uo. 11–12

⁴¹ Comaroff, John L. – Comaroff, Jean: *Ethnicity, Inc.* Chicago: University of Chicago Press, 2009.

⁴² Kelly-Holmes, Helen – Pietikäinen, Sari: Commodifying Sámi culture in an indigenous tourism site. *Journal of Sociolinguistics*, 18 (4), 2014. 522.

alján. Bemutatjuk, milyen politikai és gazdasági kontextusban történik mindez, és feltárjuk, hogyan illeszkednek a kárpátaljai események a nemzetközi szakirodalomban leírt hasonló folyamatokhoz.

A ruszin nyelv megítélése a mai Ukrajnában

Kárpátalján minden bizonnyal jóval többen használják a helyi szláv nyelvváltozatokat, mint ahányan ruszinnak vallják magukat.⁴³ A Tandem 2016 kutatás során arra kértük adatközlőinket, hogy válaszoljanak arra a kérdésre, milyen nyelve(ke)t használnak bizonyos szituációkban. A kérdőívben lehetséges válaszként az alábbi válaszkategóriákat kínáltuk fel: ukrán, magyar, orosz, angol, helyi (kárpátaljai) dialektus, egyéb. A kérdőívet ukránul kitöltő 812 adatközlő körében a helyi regionális dialektus használati gyakorisága a leginformálisabb helyzetekben (a barátokkal és a szomszédokkal való érintkezésben) jelentősen meghaladta az ukrán és más nyelvek előfordulási gyakoriságát; az ukrán mint válaszkategória a hivatalos, nyilvános helyzetekben dominált.⁴⁴ Hasonló megállapításra jutott Cantin is,⁴⁵ akinek tereptapasztalatai szerint Kárpátalján a sztenderd ukrán megjelenése szinte csak az iskolára és a városi hivatalokkal folytatott írásbeli kommunikációra korlátozódik; kutatásai alapján megállapítja, a helyiek gyakran hangoztatják, hogy nyelvhasználatuk különbözik a sztenderd ukrántól, és rendszerint azt is hozzáteszik: „én nyelvjárásban beszélek”.⁴⁶

A hivatalos ukrajnai akadémiai álláspont tehát nem ismeri el a ruszin etnikum és nyelv önállóságát. Az ukrán nyelvészet Kárpátalja keleti szláv nyelvváltozatait egyértelműen az ukrán nyelvjárásának tekinti,⁴⁷ a ruszinokat pedig az ukránok szubetnoszának, etnográfiai

⁴³ Cantin, Kristina M.: Process and practice: groupness, ethnicity, and habitus in Carpathian Rus'. *Nationalities Papers* 42, 2014, No. 5. 853.

⁴⁴ Csemicskó István: Language Policy in Ukraine: The Burdens of the Past and the Possibilities of the Future. In Simone E. Pfenninger – Judit Navracics (eds.): *Future Research Directions for Applied Linguistics*. Bristol: Multilingual Matters, 2017. 120–148.

⁴⁵ Cantin: Process and practice, 2014, i. m., 853–857.

⁴⁶ Uo. 850–851.

⁴⁷ Чучка, Павло: Русинська мова. In Русанівський, В. – Тараненко, О. (ред.) *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. П. Бажана, 2000. 526–527; Савойська: *Мовно-політичний сепаратизм*, 2011, i. m., 285–286.

csoportjának.⁴⁸ Az ukrán akadémiai szféra meggyőződése szerint nincsenek tudományos érvek a ruszin nyelv önállósága mellett.⁴⁹

A kárpátaljai ruszin sztenderd kodifikációja ennek ellenére folyamatban van.⁵⁰ Ezt azonban „megnehezíti mind Ukrajna meghatározott politikai köreinek nyílt ellenállása és az állami hatalom félelme egy regionális irodalmi mikronyelv funkcionálásától a fiatal államban, mind pedig az irodalmi mikronyelv hívei közötti egység hiánya”.⁵¹ Hiányoznak továbbá azok a befolyásos regionális politikai erők is, melyek hathatósan támogathatnák a ruszin mozgalmat. „Azaz a kárpátaljai ruszin irodalmi mikronyelv kodifikálásának problémája nem lingvisztikai, hanem sokkal inkább politikai.”⁵²

A ruszin nemzetiséget és a ruszin nyelv státuszát számos ország elismeri.⁵³ Az Ukrajnával szomszédos Lengyelország, Szlovákia és Magyarország, továbbá Szerbia és Horvátország, valamint az Amerikai Egyesült Államok és Kanada is elismeri a ruszin nép és nyelv önállóságát. Az Európa Tanács nyilvántartása szerint például a ruszin⁵⁴ nyelv a következő államokban tartozik a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája védelme alá: Bosznia, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia. Ukrajna 1992-ban írta alá a Kartát, 2003-ban ratifikálta, és 2006-ban lépett hatályba az országban a nemzetközi dokumentum. A ratifikációról szóló törvény 13 regionális

⁴⁸ Kuzio, Taras: The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, XXXII, 2005. 8; Литьо, І. В. (ред.): *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003. 62.

⁴⁹ Белей, Любомир – Белей, Лесь: Неорусинство у контексті сучасної України. *Стратегічні пріоритети*, 42 (1), 2017. 57–58; Степико, М. – Наконечний, В.: Сучасне русинство: етнополітичний проект чи криза української національної ідентичності. *Стратегічні пріоритети*, 42 (1), 2017. 44; Віднянський: Актуалізація «русинського питання», 2017, і. м., 9.

⁵⁰ A ruszin nyelvnek Szlovákiában, Lengyelországban és Szerbiában már van kodifikált sztenderd változata.

⁵¹ Капраль, Михаил – Поп, Иван: Язык подкарпаторусинский. In Иван Поп (ред.): *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Ужгород: Издательство В. Падыка, 2001. 429.

⁵² Uo.

⁵³ Moser, Michael: Rusyn: A New–Old Language In-between Nations and States. In Tomasz Kamusella – Motoki Nomachi – Catherine Gibson (eds.): *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan UK, 2016. 124–139.

⁵⁴ Az ET honlapja szerint *Ruthenian*: <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/AboutCharter/LanguagesCovered.pdf> (2018-12-01)

vagy kisebbségi nyelvet nevez meg, melyek a Karta védelme alá tartoznak. Ezek között nincs ott a ruszin.⁵⁵

A 2012-ben elfogadott ukrainai nyelvtörvény⁵⁶ önálló nyelvként ismerte el a ruszint; a törvény értelmében a ruszin egyike lett Ukrajna 18 regionális vagy kisebbségi nyelveinek.⁵⁷ Ám ez nem azt jelzi, hogy megváltozott az ukrán politikai elit viszonya a ruszinkérdéshez. A Janukovics rezsimet váltó hatalom álláspontja szerint a 2012-ben hatalmon lévő elnök mögött álló, oroszpártinak tekintett politikai erők ezzel akarták gyengíteni az ukrán befolyást az ország legnyugatibb régiójában. A nyelvtörvényt azonban 2018. február 28-án Ukrajna Alkotmánybírósága hatályon kívül helyezte.⁵⁸ A törvény alkotmányossági vizsgálata során azonban a ruszin nyelv kérdése is felmerült.

A nyelvtörvény alkotmányosságát vizsgáló jogi eljárásban Pavlo Hricenko, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelv Intézetének igazgatója, a nyelvtudomány doktora szakértő tanúként szólalt meg és felelt az alkotmánybírák kérdéseire 2016. december 13-án. A szerepléséről készült 1 óra 14 perces videofelvétel megtekinthető az egyik legismertebb videomegosztó portálon.⁵⁹ Hricenko az Ukrajna Alkotmánybírósága előtti meghallgatáson nyelvész szakértőként az alábbi kérdést kapta az egyik alkotmánybírótól: „Tegnap részben ez a probléma már felmerült, pontosabban nem probléma, hanem tény, az objektív valóságban nem létező dolgok feltűnése a nyelvtörvényben, egészen pontosan a ruszin nyelv, a görög nyelv, a zsidó nyelv... Ön hogyan kommentálná, mivel állunk szemben ebben az adott esetben? Ez ostobaság, vagy ez kuriózum, vagy valami más, talán szándékosan vannak ott ezek nyelvek,

⁵⁵ Az ET honlapján hibásan szerepel az, hogy a ruszin Ukrajnában is a Karta védelme alá tartozik. Lásd az ukrainai ratifikációs törvény 2. pontját: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/802-15> (2018-12-01)

⁵⁶ Закон України „Про засади державної мовної політики”. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (2018-12-01)

⁵⁷ Товт, Михаил – Черничко, Степан: *Научно-практический комментарий Закона Украины об основах государственной языковой политики (с приложениями)*. Киев: ВОО Правозащитное общественное движение «Русскоязычная Украина», 2013. 22.; Tóth Mihály – Csernicskó István: *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. 29.

⁵⁸ Рішення Конституційного Суду України У справі за Конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28.02.2018 р. № 2-п/2018. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18> (2019-01-05)

⁵⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=qa1a4pqPfo4> (2018-12-01)

hogy káoszt vigyenek ebbe a problémába, a nyelvek használatába Ukrajnában? Az ön véleménye mint nyelvészé, mi?”⁶⁰

Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelv Intézetének igazgatója mint nyelvész szakértő válasza szerint a ruszin nyelv az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (ismertebb nevén a CIA) célirányos tevékenységének következménye Kárpátalján. „Már az 1980-as évek elején erős alap jött létre ahhoz, hogy Kárpátalját mint a Szovjetunió szerkezetében fontos régiót fellátsítsák, meggyengítsék, saját kelet-európai geopolitikai céljaiknak megfelelően” – hangzik a felvételen a nyelvész szakértő válaszában. Amikor a Szovjetunió elkezdett szétesni, a CIA révén előkészített ruszin projektet Hricenko szerint Moszkva vette át, és az ukrán nemzet egységének megbontására használta fel. A politikai összeesküvés-elméletre bizonyítékokat ugyan nem hozott fel a nyelvészprofesszor, ám a politikai érvekről hamarosan áttért a nyelvészeti érvekre a ruszin nyelvvel kapcsolatban. „Tiszta nyelvi vonatkozásban ez [mármint a ruszin nyelv] abszolút fikció, mert vannak kárpátaljai nyelvjáráások, vannak lemkó és más dialektusok, és itt nincs semmiféle ruszin.”⁶¹

Az alkotmánybíró meg volt ugyan elégedve a nyelvész szakértővel, de azért pontosításra szólította fel kollégánkat. „Abszolút igaz, pontosabban én azt hallottam, amit hallani akartam, de szeretném pontosítani a válaszát. Tehát, az olyan nyelvek megjelenését a törvényben, mint a ruszin, értelmezhetjük úgy, mint Ukrajna területi egységének megbontását?” – teszi fel a kérdést a nem nyelvész alkotmánybíró.⁶² A nyelvész professzor határozott választ ad az elhangzó kérdésre: „Minden kétséget kizáróan.”⁶³

A turizmus mint kitörési pont

A Krím Oroszország általi megszállása után a félsziget mint fontos belföldi turisztikai desztináció elvesztése után Kárpátalja turisztikai vonzereje jelentősen megnőtt.⁶⁴ Az ország politikai helyzetéből adódó

⁶⁰ Az alkotmánybíró kérdése a felvételen 32 perc 45 másodpercnél kezdődik.

⁶¹ Hricenko válasza a felvételen a 32. perc 15. másodpercétől a 39. perc 10. másodpercéig tart.

⁶² Lásd a felvételen 41. perc 5. másodpercnél.

⁶³ Lásd a felvételen a 41. perc 10. másodperctől kezdődő részt.

⁶⁴ Csermicskó István: Szeparatizmus vagy valami más? A kárpátaljai szláv regionális nyelvváltozatok gazdasági értéke. *Kisebbségkutatás*, 23 (3), 2014. 99–114; Csermics-

gazdasági lehetőség hívta életre Kárpátalján azt a jelenséget, amit az alábbiakban ismertetünk.

A népszerű útikönyveket megjelentető Lonely Planet kiadó így reklámozza Kárpátalját a honlapján: ez a régió „a magyar, a szlovák, az ukrán és a roma kultúra olvasztótégelye, és lenyűgöző társadalmi elege. Ez az otthona Ukrajna legjobb vörösborainak és a legáthatolhatóbbanabb dialektusainak otthona (a helyiek azt állítják, hogy kárpátaljaiul beszélnek).”⁶⁵ Kárpátalja etnikai, nyelvi és kulturális sokszínűségére, valamint a vörösborokra való utalás mellett az „áthatolhatóan dialektusok” hangsúlyozása azt jelzi, hogy a helyi nyelvi változatok idegenforgalmi vonzerővé váltak. A továbbiakban azt mutatjuk be, hogy ezek az „impenetrable dialects” milyen szerepet játszanak a Kárpátalja brand felépítésében és fenntartásában.

A turizmus szempontjából jelentős reklámértéke van például annak a *Говірник* című televíziós sorozatnak is, amely – a YouTube-ra is feltöltött – egy-két perces humoros kisfilmekkel értelmez például olyan, a sztenderd ukránban ismeretlen kárpátaljai szavakat, mint például „босорканя”⁶⁶ (boszorkány), „гузиця”⁶⁷ (fenék), „потя”⁶⁸ (madár), „папучі”⁶⁹ (papucs), „шовдарь”⁷⁰ (sonka), „біцикли”⁷¹ (bicikli), „бітанга”⁷² (bitang, semmirekellő) stb. A rövid videók elején a narrátor közérthetően elmagyarázza a szó jelentését, etimológiáját, majd egy vicces jelenet következik, amely bemutatja az adott szó használatát. A végén a narrátor összefoglalja a lényegét: „Так говорять на Закарпатті” (Így beszélnek Kárpátalján!). Közben a képeken Kárpátalja hegyeit, folyóit, várait, városait láthatja a néző, és a filmek készítőinek szándéka szerint kedvet kap ahhoz, hogy felkeresse a varázslatos tájakkal és impenetrable dialectsszel reklámozott régiót.

A helyi, sok nyelvet, kultúrát ötvöző sajátos világot értékként megjelenítő projekt a YouTube videomegosztó portálon közzé tett animá-

kó István – Laihonen, Petteri: Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. *Multilingua*, 35, 2016, No.1. 1–30.

⁶⁵ *Introducing Transcarpathia*. www.lonelyplanet.com/ukraine/transcarpathia (2018-12-01)

⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=BP0e-BIUCuk> (2018-12-01)

⁶⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=n-C65-KjTIU> (2018-12-01)

⁶⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=ha4J743wIFs> (2018-12-01)

⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=agrjhfsHCvY> (2018-12-01)

⁷⁰ https://www.youtube.com/watch?v=0h65qOmw_PQ (2018-12-01)

⁷¹ <https://www.youtube.com/watch?v=P695pMC3DFs> (2018-12-01)

⁷² <https://www.youtube.com/watch?v=BlExTT1I9Vw> (2018-12-01)

ciós sorozat is, amely *Наша фаїма*⁷³ [*A mi fajtánk*] címmel humorosan jeleníti meg Kárpátalja etnikai, kulturális és nyelvi sokszínűségét. A 11:51 perces első⁷⁴ rész gyakran helyi szláv nyelvváltozatban (vagy ruszinul?) beszélő hősei által megélt kalandok során számos kárpátaljai toposszal találkozhatunk: a cigarettacsempésszel, a kolduló romával, az ukránul rosszul beszélő helyi magyarral, a sztenderd ukránul vagy oroszul affektálva beszélő turistával, a helyi gasztronómia jellegzetes elemeivel (bográcsgulyás, pirospaprika). A fentiek fényében az sem lehet véletlen, hogy az első rész a „Welcome to Закарпаття” címet viseli.⁷⁵

Jellegzetes ízek és ízes szavak

A turizmus szerves része a gasztronómia. A gasztroturisztikai fesztiválok sorából Ungváron 2010 óta évente megszervezett „Ужгородська палачинта” (Ungvári palacsinta) azzal próbál kiemelkedni, hogy regionális nyelvi elemet emel a címébe. A „палачинта” ugyanis a magyar palacsinta szó kölcsönzése, amely – a rendezvényről ukrán nyelven tudósító újságírónak a helyi nyelvi jellegzetességeket nem ismerő sztenderd ukrán beszélő számára írott magyarázata szerint – „a kárpátaljai nyelvjárásban azt jelenti: palacsinta”.⁷⁶

A munkácsi sörfesztivál úgyszintén helyi, a sztenderd ukránban ismeretlen kölcsönszót tartalmazó megnevezést talált ki az évente szervezett rendezvénynek: „Варишське пиво”, azaz „Városi sör”, ahol a jelző a magyar város szóból képzett melléknév. Az külön érdekes, hogy a fesztivál logóján a régióhoz és Munkácshoz is sok szálon kötődő II. Rákóczi Ferenc fejedelem jelenik meg. A dolog pikantériáját az adja, hogy a sörfőzést azok a Munkácsra és környékére betelepülő német nyelvű telepesek honosították meg a régióban, akiket a Rákóczi-sza-

⁷³ A címben szereplő *фаїма* szintén a kárpátaljai nyelvjárások sajátossága, a sztenderd ukránban nem használatos.

⁷⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=ajFKJq-XoPg> (2018-12-01)

⁷⁵ A nyelv, nyelvváltozat kommodifikációja folyamatában a humor és az irónia alkalmazása nem kárpátaljai sajátosság. Heller hasonló jelenséget mutat be. Heller, Monica: The commodification of authenticity. In Veronique Lacoste – Jakob Leimgruber – Timo Breyer (eds.): *Indexing Authenticity: Sociolinguistic Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2014. 151.

⁷⁶ <http://zakarpattia.net.ua/News/152556-V-oblasnomu-tsentri-Zakarpattia-startuvav-festyval-Uzhhorodska-palachinta-FOTO> (2018-12-01)

badságharc bukását követően a fejedelem itteni birtokait a császártól megkapó Schönborn grófi család hozott a vidékre.⁷⁷

A gasztronómiában rejlő kulturális, gazdasági és nyelvi erőforrást használja ki az a szakácskönyv is, amely egy szűk régió népi ételeit népszerűsíti.⁷⁸ A Nagyszőlősi járás (az egykori Ugocsa vármegye) ételeit bemutató kötet humoros formában ad közre közel 50 receptet. A kiadvány egyik sajátossága, hogy az ételek elkészítésének módja és a hozzávalók felsorolása a bal oldali hasábon a helyi nyelvjárásban (vagy ruszinul?), a jobb oldaliban pedig sztenderd ukránul szerepel. A szakácskönyv másik érdekessége, hogy az ajánlott ételek között számos olyan is megtalálható, amelyek a Kárpátalját, az itteni színes kultúrát nem ismerők számára ismeretlen, megnevezése teljesen idegenül hangzik. Az elkészítésre ajánlottak között hagyományosan ukrán, magyar, román, zsidó és szlovák ételnek tekintett fogás is akad. A sztenderd ukrán beszélő számára már több étel megnevezése is értelmezhetetlen körülírás, magyarázat nélkül. Például azért, mert a helyi szlávok a magyarból kölcsönzött szóval nevezik meg: „гуляш-левеш” (gulyásleves), „крумпли” (krumpli), „гупка” (hurka) stb.

A helyi éttermek sztenderd ukrán beszélő számára ismeretlen szavakkal egzotikus ételeket kínáló táblái révén az „áthatolhatatlan” helyi nyelvjárások a nyelvi tájképben is megjelennek. A pacal, rakott krumpli, babgulyás, lacipecsenye stb. szavak akkor is megfejtethetlenné a kárpátaljai konyhát és/vagy a magyar nyelvet nem ismerők számára, ha cirill betűkkel írják ki őket. Ezek a szavak a nyelvi tájképben az autentikus helyi ízeket jelenítik meg.

A jellegzetes kárpátaljai gasztronómia és Kárpátalja mint egzotikum a távoli fővárosokban is eladható. Az egyik országos ukrán televíziós csatorna és a kárpátaljai sajtó is beszámolt arról, hogy 2015 nyarán Kijevben a kárpátaljai konyha sajátosságait kínáló éttermet nyitottak.⁷⁹ Egy évvel korábban Budapesten, Magyarország fővárosában is kárpátaljai éttermet nyitottak. „Kárpátalja sok nemzetiség otthona, ami természetesen az emiatt kialakult igencsak különleges gasztronó-

⁷⁷ Rákóczi megjelenése a munkácsi sörfesztivál logóján ugyanazt a célt szolgálja, mint a kaszonyi termálfürdő királyok terme. Lásd Csernicskó–Laihonon: Hybrid practices, 2016, i. m.

⁷⁸ Тиводор, Ольга та ін.: *Фіноміаг по-севлюшськи. Народна кухня Виноградівщини*. Ужгород: «ТІМРАНІ», 2013.

⁷⁹ [http://zakarpattya.net.ua/News/141828-Biznes-za-\\$25-tys---istoriia-uspikhu-zakarpatskoho-restoranu-v-Kyievi-VIDEO](http://zakarpattya.net.ua/News/141828-Biznes-za-$25-tys---istoriia-uspikhu-zakarpatskoho-restoranu-v-Kyievi-VIDEO) (2018-12-01)

miában is megmutatkozik. Ezt a világot próbálja elhozni Budapestre a miniatűr Kolobok ételbár” – olvashatjuk a promóciós sajtóanyagban.⁸⁰

A gasztronómiai feliratokhoz szorosan kapcsolódóan a helyi, jellegzetes nyelvi elemek a kereskedelmi jellegű egyéb feliratokon is megjelennek. Ilyen például a megyeszékhely, Ungvár elővárosában található, helyi nyelvjárási szöveget tartalmazó „Деца у нотаря” [Egy deci (vodka/pálinka) a nótáriusnál] étterem cégtáblája is. A népszerű, az országos ukrán és orosz nyelvű sajtóban is többször bemutatott⁸¹ étterem megnevezése sztenderd ukránul „Сто грам у нотаря” volna. De kisebb boltok, üzletek feliratain is megjelennek a helyi, kárpátaljai nyelvváltozatok regionális elemei, például a ’bolt, üzlet’ jelentésű „бовт”. Az idegenforgalomban használt regionális nyelvi elemek egyre nagyobb presztízssre, gazdasági értékre tesznek szert. Nem meglepő, hogy egyre több helyzetben, funkcióban jelennek meg.

A „semiofoodscape” elmélete a helyi, jellegzetes ételeket és italokat – más jegyek mellett – eszközként kapcsolja be a régió saját brandjének és identitásának, különlegességének megkonstruálásába. A kívülállók (a turisták) számára a régióhoz kötődő egzotikus ételek és italok nem kevésbé furcsa és érthetetlen megnevezésének megjelenése a nyelvi tájképben (az éttermek étlapján, reklámjain, szakácskönyvekben stb.) összekapcsolódik a régióról alkotott képpel, alkotóeleme lesz az összbenyomásnak, és így a kulináris kultúra és az ezt megjelenítő nyelv részt vesz a régió kulturális örökségének létrehozásában. Ennek az összképnek az összes eleme – beleértve a sajátos regionális nyelvváltozatokat is – egymást erősíti. Ennek a jelenségnek lehetünk tanúi Kárpátalján is.

A helyi szláv dialektusok a populáris kultúrában

A helyi nyelvváltozatok újabban nem csupán a turizmushoz közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó szférában jelennek meg, hanem a populáris kultúrában is. A Деца у нотаря nevű étterem tulajdonosa, Pavlo Csucska például két olyan kötetet is megjelentetett⁸² az elmúlt években, amelyek-

⁸⁰ <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/szines/karpataljai-kifozde-a-rozsa-utcaban-kolobok-etelbar/> (2018-12-01)

⁸¹ Lásd például: <http://korrespondent.net/ukraine/comunity/3389661-korrespondent-deputat-uzhhorodsko-horsoveta-sostavyl-slovar-separatysta> (2018-12-01)

⁸² Чучка, Павло: *Вичурки по-баранинські. Закарпатська застільна книга у 2-х томах (том перший і останній)*. Баранинці–Ужгород: Патент, 1992; Чучка,

ben helyi nyelvjárásban közöl gúnyverseket, kisebb humoros költeményeket, és szövegeit sztenderd ukrán szómagyarzatokkal is ellátja.

A humor forrásaként jelenik meg az egyik országos tévécsatornán *Dizel Show* címmel futó paródiaműsor is, melynek a YouTube-on egymilliónál nagyobb nézettséggel rendelkező „Проблеми Української Мови” [Az ukrán nyelv problémái] című epizódjában az ukrán nyelv 21. századi helyzetét vitatják meg karikírozva. A humor forrása, hogy a kárpátaljai „szakértő” végig kárpátaljai dialektusban beszél, amit senki sem ért.⁸³ A kárpátaljai ruszin/ukrán dialektus a főhőse annak a tucatnyi részt számláló sorozatnak is, amelynek epizódjai *Hy позерай!* (No nézd csak!) címmel láthatók a legnagyobb videomegosztón.⁸⁴ De van már a népszerű *Shrek* című animációs filmnek⁸⁵ vagy a közismert, híres klasszikus szovjet sikerfilmeknek⁸⁶ is kárpátaljai „szinkronnal” ellátott változata, és van „helyi nyelven” kiadott humorlap is, címe: *Босорканя* (Boszorkány).⁸⁷

Az sem szokatlan, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvű hírportálok egyes közleményeihez fűzött kommentekben nem a sztenderd ukránt, hanem a helyi nyelvváltozatokat használják a hozzászólók. Például a *Закарпаття онлайн* [Kárpátalja online] hírportálon számtalan ilyen kommentet találhatunk.⁸⁸ Mindez arra utal, hogy a hagyományosan a falusi, idősebb korosztállyal társított tradicionális területi dialektusok a 21. századi kommunikációs térben is jelen vannak. A reklám és a marketing tudatosan használja fel Kárpátalja regionális dialektusait mint turisztikai vonzerővel rendelkező egzotikumot.

A kárpátaljai nyelvjárások és a magas kultúra

A magas kultúrában is helyet követel magának ez a jellegzetes dialektus. Az egyik legismertebb kárpátaljai író, Petro Midianka (Petro Migyanka) szépirodalmi műveinek nagy részében jelen vannak a helyi

Павло: *Деця у нотаря. Закарпатська читанка для тверезих і п'яних у 2-х томах (том перший і останній)*. Ужгород: Мистецька лінія, 2002.

⁸³ <https://www.youtube.com/watch?v=ukonBMs0WM0> (2018-12-01)

⁸⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=eL3RpIdfv9Q> (2018-12-01)

⁸⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=jGgBUXyYSqI> (2018-12-01)

⁸⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=tPT7hR-RCwI> (2018-12-01)

⁸⁷ <http://transcarpatia.net/transcarpathia/our-news/79785-na-zakarpat-t-viyshov-pe-rshiy-nomer-zhurnal-u-bosorkanya.html> (2018-12-01)

⁸⁸ <http://zakarpattya.net.ua/> (2018-12-01)

nyelv(járás) elemei, ám ő azt vallja: ukránul publikál. 2012-ben elnyerte a legrangosabb ukrainai szépirodalmi díjat (Tarasz Sevcsenko Nemzeti Irodalmi Díj) a kárpátaljai nyelvjárásban publikált *Льїмпа в небо* (Létra az égbe)⁸⁹ című verseskötetért. Volodymyr Fedyny yneć (Volodimir Fedinisinec) a kárpátaljai ruszin politikai mozgalom egyik aktív tagja, magát ruszinnak vallja, a ruszin sztenderd kodifikálásról is publikált tanulmányt,⁹⁰ ám szépirodalmi műveit az ukrán sztenderdben jelenteti meg. Yuri Choori (Jurij Csóri) szintén ruszinként identifikálja magát, *Словарь русинського языка* (A ruszin nyelv szótára) címmel kodifikációs célú, eddig publikálatlan ruszin szótárt dolgozott ki. Szépirodalmi műveinek egy részét a sztenderd ukrán változatban publikálja, más munkáiban azonban a helyi dialektusokat is használja.

A fenti sorba illeszkedik a kárpátaljai Munkácson 2008-ban alakult „Рокаш”⁹¹ (Rakás) zenekar üzleti fogása is. A helyi népzenei motívumokra építő dallamokat játszó együttes szövegei a helyi nyelvváltozatban szólnak meg.⁹² Egyik legújabb lemezükhöz csatolva dalaik szövegét is megjelentették, melyekhez mellékelték a sztenderd beszélő számára ismeretlen kárpátaljai szavak jegyzékét.⁹³ A zenekarról ezt írja az ukrán nyelvű Wikipedia: „Az együttes dalainak többsége kárpátaljai nyelvjárásban szól, amit a zenészek »ruszin beszéd«-nek neveznek.”⁹⁴

A kárpátaljai Nagyszőlős városban alakult Чаламади zenekar – amely nevét a magyarból kölcsönzött csalamádé szóból eredezteti⁹⁵

⁸⁹ A címben szereplő *льїмпа* szintén a sztenderd ukránból hiányzó regionális nyelvi elem, a magyar *létra* szóból eredő kölcsönszó.

⁹⁰ Fedyny yneć, Volodymyr: Végigmenni a megkezdett úton. A kárpát-ruszin irodalmi nyelv megeremtésének gondolata. *Pánsíp*, VI, 1996, N. 1. 18–19.

⁹¹ A *рокаш* (rakás, csomó) magyar eredetű kölcsönszó a kárpátaljai szláv dialektusokban. Ezt a zenekar wikipedia oldala is kiemeli. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Rock-H> (2018-12-01)

⁹² Például a *He буду ся женити* [Nem fogok megházasodni] című szám szövege számos nyelvjárási elemet tartalmaz. <https://www.youtube.com/watch?v=R7Rj3PS3-9yk> (2018-12-01) A *Качечка* egy helyi népdal lírai feldolgozása. <https://www.youtube.com/watch?v=WqV97X0eKQQ> (2018-12-01) A *Маричко* [Marichko – női név] szövege szintén egy helyi népdal, amely a sztenderd ukrán beszélő számára nehezen érthető, ezért a klipet feliratozták. <https://www.youtube.com/watch?v=F1I1wbasBW0> (2018-12-01)

⁹³ <http://zik.ua/news/2013/01/14/388183> (2018-12-01)

⁹⁴ <https://uk.wikipedia.org/wiki/Rock-H> (2018-12-01)

⁹⁵ A zenekar tagjai azt a legendát terjesztik a csapat neve kapcsán, hogy a zenekar tagjai úgy teszik hozzá saját egyéniségüket az együttes sikeréhez, mint ahogyan a Kárpátalján élők körében nemzetiségtől függetlenül kedvelt csalamádé egy-egy összetevője hozzájárul a csalamádé finom ízéhez. Lásd például itt: <https://www.youtube.com/watch?v=N0V2dleHFeY> (2018-12-01)

– első, *Пушлицьме!*⁹⁶ című albuma kapcsán azt jegyzi meg a notatky.com.ua internetes zenei szakportál, hogy a csapat „őszinte, és pozitív ritmusaival a reggae és a skap-punk stílusában viszi el a ruszin nyelvjárást a tömegekhez”.⁹⁷ Az együttes albuma és főként annak „Ce мій варош”⁹⁸ című videoklipje akkor lett igazán népszerű, amikor a csapat az ukrainai *X-Faktor*-ban is fellépett, nagy közönségsikert aratva. Sikerüket csak fokozta, hogy a zsűri tagjai értetlenkedve fordultak egymáshoz az előadott zeneszám szövegének egy-egy olyan kifejezése hallatán, amelyek – bár Kárpátalján mindenki érti őket – a sztenderd ukrán beszélők számára megfejthetetlenek.⁹⁹

Egy helyi nyelvjárásban elmondott, modern zenei aláfestéssel ellátott népmese videoklipje is nagyon népszerű az internetes videomegosztókon.¹⁰⁰

A dialektusok a politikai kampányokban és a közterületi reklámokban

A 2015. október 31-én szervezett helyhatósági választásokon civil aktivisták a helyi szláv nyelvváltozatok sajátos, a sztenderd ukrán beszélő számára érthetetlen szavait is tartalmazó humoros választási plakátok révén kívánták növelni a részvételi arányokat. A 20. század első felét idéző életképeket bemutató óriásplakátok mindegyikén helyi dialektusban látható „пой на вибори” (gyere a választásokra) szlogen. Emellett egy-egy frappáns mondattal csábítják a szavazóhelyiségekbe az állampolgárokat.

Az is a helyi nyelvváltozatok növekvő presztízsét mutatja, hogy 2015 augusztusában az egyik kárpátaljai népművészeti és kulturális fesztiválon Hennagyij Moszkal, Kárpátalja kormányzója a helyi dialektusban köszöntötte a jelenlévőket.¹⁰¹

A régió „áthatolthatatlan nyelvjárásai” a szeparatizmus elleni harcban is jól hasznosíthatók. Az interneten több helyen¹⁰² is megosztott

⁹⁶ A szó jelentése a kárpátaljai szláv dialektusokban: *gyerünk*.

⁹⁷ <http://notatky.com.ua/chalamada-pushlysmе/> (2018-12-01)

⁹⁸ Az én városom jelentésű cím sztenderd ukrán megfelelője: *Це моє місто*.

⁹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=N0V2dleHFeY> (2018-12-01)

¹⁰⁰ https://www.youtube.com/watch?v=6_IHy98Pe-E (2018-12-01)

¹⁰¹ https://www.youtube.com/watch?v=RhxYHC_3IoQ (2018-12-01)

¹⁰² Закарпатська файта у зоні АТО. [A kárpátaljai fajta az ATO zónájában.] <http://npubop.livejournal.com/2284781.html> (2018-12-01); Як закарпатський діалект

történet szerint a kelet-ukrajnai harctéren szolgálatot teljesítő 128. kárpátaljai dandár katonái fogságba ejtettek egy ellenséges orosz katonát. A valószínűleg kitalált, ám kétségkívül jól hangzó sztori arról szól, hogyan próbálják a kárpátaljai dialektust használó katonák kihallgatni a szavaikból szinte semmit sem értő ellenséges foglyot. A történetet a világhálón megosztók által levont tanulság az, hogy ha az Ukrajna területi egysége ellen harcoló szeptaristák szeretnék elkerülni a hazájukat védelmező kárpátaljai katonák dühét, akkor néhány alapvető mondatot célszerű megtanulniuk „kárpátaljaiul”, és ehhez rövid „szótárt” is összeállítottak az ellenség számára.

A Facebookon így ajánlja az egyik felhasználó az olvasók figyelmébe a történetet: „Olvassátok el, és megértitek, milyen sokban vannak a szeptaristák és a moszkaly¹⁰³ katonák és a rádiósaik, amikor hallják és nem értik a mi nyelvjárásunkat, mert egyetlen fordító sem segít nekik dekódolni ezt a »kódot«.) Ahogyan Natalia Zotova, az egyik munkácsi önkéntes lány írta a »munkácsi juntából¹⁰⁴«: »A KGB már nagyon aggódik, mert semmit sem képes megérteni a városi junta levelezéséből, szaladgálnak össze-vissza, és aggodalmaskodnak«.)»¹⁰⁵

Politika és identitás

Az Európai Unió négy tagállamának (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia) közvetlen közelsége, az itt élő nemzetiségek történelmi emlékei, kulturális hagyományai, gasztronómiai jellegzetességei egzotikussá teszik Kárpátalját az Ukrajna belső vidékeiről érkező turisták számára. Kárpátalja turisztikai vonzerejének növelésében jelentős szerep jut a helyi értékek felmutatásának. Ezek között a regionális sajátosságok között a polietnikus környezet hatását mutató helyi konyha, a tiszta természeti környezet, a romantikus hegyvidék és a kényelmes termálfürdők mellett ott van a sztenderd ukrántól és a szomszédos ukrán nyelvjárásoktól, valamint a szomszédos szláv és nem szláv

допомагає нашим військовим в зоні АТО [Hogyan segít a kárpátaljai nyelvjárás katonáinknak az ATO zónájában] http://ua-reporter.com/content/187204?_utl_t=fb (2018-12-01); egy bejegyzés a Facebookon: <https://www.facebook.com/gregor.vitaliy/posts/1752783558286475> (2018-12-01)

¹⁰³ Az oroszok egyik gúnyneve: *москаль* = orosz. Magyar párhuzama a *muszka*.

¹⁰⁴ Az orosz propaganda szerint a Janukovics elnök elűzése után diktatórikus junta vette át a hatalmat Ukrajnában.

¹⁰⁵ <https://www.facebook.com/gregor.vitaliy/posts/1752783558286475> (2018-12-01)

nyelvektől egyaránt eltérő, magyar, lengyel, szlovák, román, német, orosz és jiddis nyelvi elemeket tartalmazó helyi szláv dialektus is.

A gasztronómia mint árucikk és kulturális tőke egyre fontosabb szerepet játszik a nemzeti, regionális és helyi gazdaságokban szerte a világon. A sikeres gasztronómiai projektek azok, amelyek kielégítik az étvágyat és az ínycselek elvárásait is, s emellett az autentikusság követelményét is szolgálják azáltal, hogy olyan élelmiszereket és élményeket kínálnak a fogyasztónak, amelyek kapcsolatot teremtenek az étel és a hely között. A gasztronómiai kultúrát a turisták, a fogyasztók vonzása érdekében éppen ezért gyakran néhány ikonikus termék vagy sajátos termelési és/vagy fogyasztási gyakorlat köré szervezik. Ez a regionális, lokális gasztronómiai kultúra – sok más regionális jegy mellett, a helyi semiofoodscape szimbolikus elemeként – része lesz a régió saját brandjének. A gasztronómia így elkerülhetetlenül kapcsolódik a regionális brand legitimációjához és a kulturális, valamint az ezt hordozó és megjelenítő nyelvi örökség közvetítéséhez, megerősítéséhez.¹⁰⁶ A fenti elemzésből kitűnik, hogy a Kijev által a nemzetállami egységet és a homogén sztenderd dominanciáját veszélyeztető jelenséggé számon tartott regionális identitás és kultúra elemei, valamint a regionális nyelvváltozatok hogyan erősítik és támogatják egymást.

Miután 2014 márciusában Ukrajna gyakorlatilag elveszítette legkedveltebb nyári üdülőhelyét, a Krím-félszigetet, Kárpátalja turisztikai vonzereje megnőtt. Akár az ukrán sztenderd dialektus alá tartozónak, akár az ukrántól különálló ruszin nyelvnek tekintjük a régió szláv nyelvváltozatait, a regionális értékek felértékelődésével ezek presztízse is egyre nagyobb lett. Azzal pedig, hogy egyre gyakrabban találkozhatunk a regionális nyelvi elemekkel a nyilvános térben látható feliratokon, a szépirodalomban, a könnyűzenében, az internetes portálokon, a helyi nyelvváltozatok funkcióbővülése megy végbe. Megfigyelhetjük, hogyan terjednek a rendszerint a régmúlttal és a vidékies étellel asszociálódó tradicionális nyelvváltozatok a fiatalok által jól ismert modern kommunikációs térben, miként válnak országosan ismert, a központi tévécsatornákon is rendszeresen feltűnő, szépirodalmi és zenei értéként kezelt branddé.

Zaremba és Rimarenko szerint „a ruszin problematika iránti érdeklődést a régióban elsősorban abban a globalizációs kontextusban érthetjük meg, amelyet a lokális kultúrák megerősödése és a nemzet-

¹⁰⁶ Bővebben lásd Järlehed, Johan – Moriarty, Máiréad: Culture and class in a glass: scaling the semiofoodscape. *Language & Communication*, 62, September, 2018. 26–38.

államok gyengülése kísér”.¹⁰⁷ A globalizáció, az egységesítő sztenderdizáció körülményei közepette a regionális nyelvi értékek nem csupán a regionális identitás részei lehetnek tehát. A kárpátaljai szláv nyelvváltozatok példája mutatja, hogy ezek gazdasági értékre is szert tehetnek. A multinacionális vállalatok, a globálisan bejegyzett kereskedelmi termékek, a kulturális brandek univerzális fogyasztásában érdekelt globális marketinggel szemben a helyi közösségek lassan elkezdik felfedezni az egyre növekvő ágazattá váló turizmus számára is vonzó regionális és lokális jegyeket. A turisták többsége – miközben nem szeretne lemondani a globalizáció előnyeiről, a megszokott komfortról – egyre nagyobb számban mutat érdeklődést az „egzotikus” élmények iránt. Kallen megállapítja, hogy turistának lenni egyet jelent a megszokott környezetből és a mindennapi rutinból való kiszakadással.¹⁰⁸ Az otthoni környezetben megszokott nyelvi világtól való nyelvi különbözőség is jelentős szerepet játszik a turisztikai élmény megélésében: „Az »idegen nyelv« közvetlen transzcendens érzést nyújt a mindennapi világgal szemben és a hitelesség érzetét kelti az új környezetben.”¹⁰⁹ A kisebbségi nyelv vagy a regionális dialektus így lesz a folyamatosan növekvő, hasonló és szabványosított kínálatban a versenyben előnyt jelentő többlet, hozzáadott érték, amely egyben a hitelesség jeleként is szolgál. A kisebbségi és/vagy regionális nyelv(változat) egyedivé, egzotikussá, autentikussá, egyben hitelessé tehet egy-egy szolgáltatást vagy terméket, s így – hozzáadott értéként – gazdasági erőforrássá, egyben maga is áruvá válik.¹¹⁰

Kárpátaljára érkezve a szláv turista úgy tapasztalhatja meg a megszokotthoz képest sajátos, egzotikus élményeket, hogy ízelítőt kap a számára bizonyos elemeiben érthetetlen, ezért különleges, ám alapjá-

¹⁰⁷ Заремба, Олександр – Римаренко Сергій: Роль зовнішніх чинників у політизації мовних проблем. In Майборода, Олександр та ін (ред.): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 270.

¹⁰⁸ Kallen, Jeffrey: Tourism and representation in the Irish linguistic landscape. In E. Shohamy – D. Gorter (eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. London, UK: Routledge, 2009. 270–283.

¹⁰⁹ Uo. 271.

¹¹⁰ Coupland, Nikolas: Language, society and authenticity: Themes and perspectives. In Lacoste, Véronique – Leimgruber, Jakob – Breyer, Thiemo (eds.): *Indexing Authenticity: Sociolinguistic Perspectives. Linguae & Litterae* 39. Berlin: Mouton de Gruyter, 2014. 14–39; Kelly-Holmes–Pietikäinen: Commodifying sámí culture, 2014, i. m.; Pachné Heltaí Borbála: *Nyelvcseré és szezonális migráció egy többnyelvű magyarországi közösségben. Nyelvi gyakorlatok, ideológiák és kommodifikáció társadalmi folyamatok nexusában*. PhD-értekezés. Budapest: ELTE, 2017. 36.

ban véve mégiscsak biztonságot nyújtó módon ismerős nyelvváltozatokból. A mindennapi rutinoktól való megszabaduláson és az autentikus tapasztalatok felfedezésén túl a biztonság, az otthonosság ugyanis szintén fontos szükséglet a turisták számára.

A fenti elemzésből az is érzékelhetővé válik, hogy a globalizáció általános tendenciái nemcsak negatív, hanem pozitív hatással is lehetnek a centrumoktól távoli, periferikus régiókban beszélt nyelvekre és dialektusokra, hiszen általuk a regionális kultúra és a helyi közösség „egzotikus” megkülönböztető jegyei azonosítható, illetve anyagiakban is kifejezhető erőforrássá konvertálhatók. Dickinson szerint¹¹¹ a kárpátaljai szláv dialektusok a más régiókban élők és az ukrán nyelvművelők szemében mint hibrid, kevert, rontott ukrán nyelvváltozatok jelennek meg. Ezzel együtt azonban az utóbbi években az autentikus, a hiteles és az egzotikus jelző is megjelenik az ezekről a nyelvváltozatokról alkotott képben.¹¹²

A „Деца у нотаря” nevű étterem tulajdonosa, Pavlo Csucska példája arra világít rá, hogy a helyi értékek felfedezése és előtérbe helyezése nem a ruszin szeparatizmus előretörésének jele, sokkal inkább marketingfogásról, a regionális nyelvváltozatok konvertálható erőforrásként való használatáról van szó. A *Корреспондент* című országos lapban¹¹³ és annak online változatában,¹¹⁴ valamint egy kárpátaljai hírportálon¹¹⁵ is megjelent riportban Csucska elmondta: az a célja, hogy „Kárpátalja nemzetiségi sokszínűsége turisztikai márka legyen, ne geopolitikai probléma”.

A 2017-ben elhunyt kárpátaljai származású ukrán nyelvész, Vaszil Nyimcsuk¹¹⁶ egyértelműen elítélte a ruszin politikai mozgalmat, de a kárpátaljai szláv nyelvjárások használatát, támogatását célsze-

¹¹¹ Dickinson, Jennifer: Languages for the market, the nation, or the margins: overlapping ideologies of language and identity in Zakarpattia. *International Journal of the Sociology of Language*, 201, 2010. 53–78.

¹¹² Uo. 70.

¹¹³ 2014. július 4., 26. szám.

¹¹⁴ <http://korrespondent.net/ukraine/comunity/3389661-korrespondent-deputat-uzhhorodskoho-horsoвета-sostavyl-slovar-separatysta> (2018-12-01)

¹¹⁵ <http://zakarpattya.net.ua/News/126101-Na-Zakarpatti-separatyzmu-nemacie-mistsevi-zhyteli-vzhe-davno-u-ievrospilnoti-%E2%80%93Pavlo-Csucska> (2018-12-01)

¹¹⁶ Nyimcsuk a kárpátaljai Dolha községben született 1933-ban, kiválóan beszélt magyarul is. Hosszú ideig volt az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének igazgatója, az *Українська мова* [Ukrán nyelv] című akadémiai folyóirat főszerkesztője.

rűnek tartotta. Úgy vélte, hogy „a nyelvjárás mint az önkifejezés és önazonosság eszközének használata [...] különféle módokon nyilvánulhat meg: a nyelvjárás következetes használatától [...] a külön irodalmi nyelv státusza megadásának követeléséig”.¹¹⁷ Ugyanakkor a ruszin nyelv/nyelvjárás kapcsán Javorszka leszögezi, hogy a regionális nyelvváltozatok támogatása, funkcióbővülése nem lehet időszerű, mert a mai Ukrajnában az ukrán nyelv, mégpedig annak sztenderd változata megerősítése szolgálja a nemzetépítést, és mindennemű regionalizáció gyengíti az ukrán nyelv egységesítő és egyesítő szerepét.¹¹⁸ A központi ukrán nyelvpolitika így a nemzetállami homogenizmus ideológiája jegyében tagadja a ruszin nyelv és identitás létét, nyelvjárássá fokozza le a sokak által külön nyelvi státusszal bíró ruszint; s mindemellett ezeknek a nyelvváltozatoknak még a regionális identitásban betöltött szerepét is megkérdőjelezi és elítéli.

A mai Ukrajnában játszódó folyamatok jól jellemezhetők Kamusella elemzésével: „a nyelv, a nemzet és az állam [...] normatív izomorfizmusa azt feltételezi, hogy egy nemzet minden tagjának beszélnie kell nemzeti nyelvük sztenderdizált változatát. Kívánatos, hogy kizárólag egynyelvűek legyenek [...], és a nemzeti nyelvhez tartozó nyelvjárások formájában meglévő sokféleséget is el kell távolítani. [...] [A] nemzetállam feladata az etnolingvisztikai homogenitást fenyegető bármilyen veszély elhárítása. A nemzeti nyelv nyelvjárásait neveltségessé teszik, és kitiltják a társadalmi életből mint az elmaradottság és a helyi partikularizmus jeleit, amelyek gátolják a homogén nemzet tudat terjedését a lakosság körében. És ami még fontosabb, a nemzeti nyelvtől eltérő nyelveket beszélőknek vagy meg kell tanulniuk a nemzeti nyelvet, és el kell felejteniük a korábbi nyelvüket (tehát asszimilálódniuk kell), vagy el kell hagyniuk ezt a nemzetállamot, ami »nem az övék«.”¹¹⁹

Az egységes, homogén államnyelv szimbolikus szerepe és az ukrán nyelv sztenderd változatának támogatása a 2012-es ukrán nyelvtörvény 6. cikkelyének 4. pontjában is megjelenik; a törvény szerint azokban a szituációkban, amikor az ukrán mint állam- és hivatalos nyelv használatos, akkor ezen „az ukrán nyelv szótáraiban és az ukrán

¹¹⁷ Німчук, Василь: „Кодифікувати” нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*, 47 (3), 2013. 21.

¹¹⁸ Яворська, Г.: Мовні наративи та їхня роль у русинському питанні. *Стратегічні пріоритети*. 42 (1), 2017. 24–30.

¹¹⁹ Kamusella, Tomasz: *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 29.

helyesírásban” kodifikált sztenderd változat értendő.¹²⁰ A szigorúan kodifikált sztenderd felsőbbrendűsége jelenik meg abban a nyelvtörvénytervezetben is, amelynek 1. cikkelye (4. bekezdés) a következőképpen fogalmaz: „Az ukrán nyelv szándékos torzítása a hivatalos dokumentumokban és szövegekben, az ukrán nyelv alkalmazásának akadályozása és korlátozása, az ukrán nyelvnek az ukrán nyelv sztenderdjei megsértésével történő használata, az ukrán nyelv vulgarizálása és keverése más nyelvekkel a jelen törvényben meghatározott felelősségre vonással jár.”¹²¹

A szláv nyelvek tipikus Ausbau nyelvek.¹²² Kárpátalja szláv dialektusai részei az északi szláv dialektuskontinuumnak.¹²³ Nyelvészeti szempontból tekinthetjük őket az ukrán sztenderd heteronóm változatainak,¹²⁴ de a sztenderdizáció és kodifikáció eredményeként kialakulhat a (kárpátaljai) ruszin autonóm sztenderd dialektus is. Az egymással Ausbau viszonyban lévő nyelvek és dialektusaik státusza politikai, kulturális, társadalmi, gazdasági és történeti faktoroktól függ.¹²⁵ Így van ez a kárpátaljai szláv nyelvváltozatok esetében is. A nemzetépítésben azonban a nem-sztenderd dialektusok „nem mindig kapnak figyelmet”,¹²⁶ vagy ha mégis, akkor gyakran az egységülést és konszolidációt fenyegető veszélyforrásként jelenítik meg őket. Schiffman elemzése szerint a francia forradalom idejéből eredeztethető az a máig létező hiedelem, amely szerint a nem sztenderd nyelvváltozatok és a kodifikált, hivatalos státusszal felruházott nyelvtől eltérő nyelvek „nemcsak hibásak vagy rosszabbak voltak, de még rosszabbak voltak azok a nemkívánatos tulajdonságok, eszmék vagy ideológiák, amelyek fenye-

¹²⁰ Tóth–Cserniczkó: *Tudományos-gyakorlati kommentár*, 2014, i. m., 28.

¹²¹ Проект Закону «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» № 5669. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60952 (2019-03-25)

¹²² Мозер Міхаель: Українці на шляху до нації з власною мовою: критичні зауваги до історіографії української мови. In Андреас Каппелер (ред.): *Україна. Процеси націотворення*. Київ: Видавництво „К.І.С.”, 2011. 111.

¹²³ Trudgill, Peter: *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003. 96.

¹²⁴ Uo. 58.

¹²⁵ Trudgill, Peter: The Ausbau and Abstand sociolinguistics of linguistic minorities. In P. Nelde – R. Schjerve (eds.): *Minorities and language policy* (= Plurilingua 22). St. Augustin Asgard Verlag, 2001. 37–44.

¹²⁶ Moser, Michael: Milyen nyelven beszéltek Kárpáti Ukrajnában: politikai vagy nyelvészeti kérdés? In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony: Kalligram, 2014. 296.

getést jelentettek a forradalomra, ezért meg kellett őket szüntetni”.¹²⁷ A fenti példából ítélve a 18. századból örökölt „egy állam – egy nemzet – egy nyelv(változat)” politikai és nyelvi ideológiája a 21. században is központi szerepet játszik a nyelvi státusz meghatározásában és a nemzetend nyelvváltozatok megítélésében.

A bretagne-i nyelv/nyelvjárás kapcsán Burdick megjegyzi: „Ha a dialektus a hitelesség indexe lehet a turisták számára, akkor ugyanilyen mértékben válhat a regionalizmus, a partikularizmus és a Francia Köztársaság univerzalizmusa elutasításának indexévé is”.¹²⁸ Az általunk bemutatott esetben azonban – akár az ukrán nyelvjárásának, akár különálló ruszin nyelvnek tekintjük a kárpátaljai szláv nyelvváltozatokat – a regionális nyelvi jelenségeknek a nyilvános térben, az interneten, a kulturális életben is fokozatosan terjedő használata nem az Ukrajna területi egységére politikailag veszélyes szeparatizmus megnyilvánulása, nem felülről jövő tudatos szeparatista nyelvpolitika, hanem alulról jövő, a regionális nyelvi és kulturális értékekre alapozó gazdasági törekvés. Ez a folyamat jól illeszkedik a regionális dialektusokat és a periferiális kisebbségi nyelveket a nyilvános térben láthatóvá tévő, gazdaságilag hasznosítható értéként megjelenítő trendek közé,¹²⁹ és jól leírható „a nyelv áruvá válása”, a nyelvek kommodifikációja szociolingvisztikai elméletével (sociolinguistic theory of 'commodification of language').¹³⁰ Az már más kérdés, hogy a központi kormányzat – éppen a saját, homogén nemzetállami nyelvi ideológiáiból kiindulva – fenygetést lát mindebben.

¹²⁷ Schiffman, Harold: Language Policy and Linguistic Culture. In Thomas Ricento (ed.): *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Blackwell Publishing Ltd., 2006. 120.

¹²⁸ Burdick: *Mobility and Language in Place*, 2012, i. m., 37.

¹²⁹ Leeman, J. – Modan, G.: Commodified language in Chinatown: A contextualized approach to linguistic landscape. *Journal of Sociolinguistics*, 13, 2009. 332–362; Reershemius, Gertrud: Reconstructing the past? Low German and the creating of regional identity in public language display. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32 (1), 2011. 33–54; Blackwood–Tufi, 2012, i. m.; Marten et al.: *Studying Minority Languages*, 2012, i. m.; Vigers: *Signs of absence*, 2013; Pavlenko, Aneta: Russian-friendly: How Russian became a commodity in Europe and beyond. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, Vol. 20, Issue 4, 2017.

¹³⁰ Lásd például Heller, Monica: The Commodification of Language. *Annual Review of Anthropology*, 39, 2010. 101–114; Pavlenko: Russian-friendly, 2017, i. m.

Magocsi az ukrán–ruszin ellentét feloldása érdekében a többes identitás elfogadása mellett érvel; rámutat arra, hogy a probléma legfőbb forrása, hogy a nemzetállamot építő elitek kötelességüknek érzik, hogy elérjék: az embereknek csak egyetlen nemzeti kötődése legyen, a nemzeti identitásukat egymást kizárónak tartják. Az ő javaslata a kizáró, vagy-vagy identitástípus helyett az is-is változat elfogadása.¹³¹ Ami nem feltétlenül elvetendő javaslat.¹³² Jenkins szerint egy személy egyidejűleg több nemzeti identitást és identitásréteget vallhat magáénak.¹³³ Cantin kutatásai alapján azt állítja, hogy több ezer olyan ember van Ukrajnában és a szomszédos országokban, akik egyszerre vallják magukat ukránnak és ruszinnak.¹³⁴ Dickinson pedig arra mutat rá, hogy a Kárpátalján használatos, egymástól többé-kevésbé eltérő szláv dialektusok – egyéb tradicionális elemek, mint például a népi építészet, a helyi viselet, a változatos táplálkozási szokások mellett – a lokális és regionális identitás megőrzésének legfőbb támaszai.¹³⁵ Wimmer ugyanakkor hangsúlyozza az „etnikai elv” fontosságát a nemzetállami struktúra számára, különös tekintettel a homogén állami kultúra kialakítása és a területi határok meghatározása szempontjából; ez pedig az azonosságtudatát kereső, nemzetállamot építő Ukrajnában nem kedvez a regionális vagy rétegzett identitások elfogadásának.¹³⁶

Az a fajta nyelvpolitika, amely olyan körülményeket teremt a társadalomban, ahol a sztenderdizált, kodifikált, hivatalos státusszal rendelkező nagy nyelvek és a globális világnyelv, az angol magas fokú ismerete válik a társadalmi érvényesülés, a felfelé irányuló mobilitás (a felsőoktatásba kerülés, a munkaerő-piaci aktivitás) és a társadalmi integráció legfontosabb eszközévé, egyben a haszontalanság, értéktelenség bélyegét süti a kis(ebbségi) nyelvekre és a nem sztenderd nyelvváltozatok beszélőire. Ebben az ideológiai keretben a hivatalos státusszal

¹³¹ Magocsi, Paul Robert: A Borderland of Borders: The Search for a Literary Language in Carpathian Rus'. In Tomasz Kamusella – Motoki Nomachi – Catherine Gibson (eds.): *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan UK, 2016. 101–123.

¹³² Vö. Lansdowne: *Is there a credible case*, 2008, i. m., 74.

¹³³ Jenkins, Richard: *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London: Sage, 1997. 72.

¹³⁴ Cantin: *Process and practice*, 2014, i. m., 857.

¹³⁵ Dickinson: *Languages for the market*, 2010, i. m., 53.

¹³⁶ Wimmer, Andreas: The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology*, 113, 2008, No. 4. 990–992.

felruházott sztenderd nyelvekhez a modernitás, a haladás és hasznosság jegye, a kisebbségi nyelvekhez és nem sztenderd változatokhoz viszont a nemzeti egységet veszélyeztető maradiság jelzője társul.¹³⁷ Ez a fajta nemzetállami, egynyelvű és egynormájú nyelvpolitikai modell a nyelvi diverzitást – s ezáltal az etnikai, etnográfiai és kulturális sokszínűséget is – veszélyezteti.¹³⁸ Miközben – mutat rá Schmidt – az állami beavatkozás a nyelvi sokféleség védelme érdekében szükséges, és gazdasági érvek alapján is indokolt.¹³⁹ Ha mindenki sztenderd ukrán beszélő volna Ukrajnában, esély se volna az olyan, gazdasági hasznot termelő brand kiépítésére, amelyben a kárpátaljai szláv regionális dialektusok központi szerepet kapnak.

Az állami politikai struktúrák alapvetően befolyásolják a ruszinok identitásának alakulását, hiszen a központ pragmatikus megoldásként kínálja az egyének felé a többséggel való etnikai, nyelvi és kulturális azonosulást.¹⁴⁰ Ezzel ellentétes irányban hat azonban az, hogy az állam szinte semmilyen megoldást nem kínál a gazdasági kihívásokra, a mindennapi anyagi gondok megoldására, a hétköznapi problémák kezelésére, így az egyén és a csoport a központból erőltetett, homogenizáló identitásjegyekkel nem feltétlenül szembehelyezkedő, hanem azokat kiegészítő identitásmarkereket materiális erőforrásként kamatoztatja. A regionális nyelvváltozatok a regionalizáció és a globalizáció keretében a központosító, egynyelvű és egynormájú nyelvpolitika ellenében is szert tehetnek gazdaságilag konvertálható értékre, és nemcsak a turizmus területén, hanem például a szépirodalomban, a könnyűzenében, a reklámparban vagy épp a politikai kampányok során. A kommodifikáció révén az alacsony státuszú, politikailag is megbélyegzett nyelvek, nyelvváltozatok – gazdasági hasznosságuk következményeként – új, magas presztízsű, modern szerepbe kerülhetnek, új funkciókat tölthetnek be, s ezzel vitalitásuk, értékük és hasznosságuk jelentősen

¹³⁷ Kamusella: *The Politics of Language*, 2009, i. m., 25; Gal: *A nyelv politikája*, 2018, i. m.

¹³⁸ May, Stephen: *Language Policy and Minority Rights*. In Thomas Ricento (ed.): *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd., 2006. 257–263.

¹³⁹ Schmidt, Ronald: *Political Theory and Language Policy*. In Thomas Ricento (ed.): *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Blackwell Publishing Ltd., 2006. 95–110.

¹⁴⁰ Cantin: *Process and practice*, 2014, i. m., 862.

növekedhet.¹⁴¹ Ha a nemzetállami homogenizáló, központosító politika saját törekvéseire veszélyesként értékeli ezt a folyamatot, akkor a konfliktus elkerülhetetlen, és az egyébként gazdasági jelenség politikai töltetet is nyerhet,¹⁴² ami egyik félnek sem érdeke.

¹⁴¹ Kelly-Holmes–Pietikäinen: *Commodifying Sámi culture*, 2014, i. m.; Pachné Heltai: *Nyelvcseré*, 2017, i. m., 41.

¹⁴² A ruszin nyelv politikai eszközként való használatára van történelmi példa a régióban. Lásd például Cserniczkó István: *A magyar (nyelv)politika és a ruszin sztenderd Kárpátalján, 1939–1944*. In Kozmács István – Vančo Ildikó (szerk.): *Standard – nem standard: Variációk egy nyelv változataira. Válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia – Nyitra, 2014. szeptember 18–20. – előadásaiból II. Lakitelek: Antológia Kiadó, 2016. 153–163. Ha azonban a központi kijevei hatalom nem tiltással reagálna a regionális jelenségre, politizálódásának esélye nagy valószínűséggel jelentősen csökkenne. Amikor például Spanyolország elismerte a baszk nyelvet az ország egyik hivatalos kisebbségi nyelveként, a baszk nyelv társítása a radikális szeparatista politikai mozgalmakkal határozottan csökkent. Järlehed–Moriarty: *Culture and class in a glass*, 2018, i. m., 27–28.*